

Obsah

Úvod	11
Metodologické postupy	13
Desk research	13
Metodologické postupy výzkumných šetření	14
1 Výzkum stínového vzdělávání.....	17
1.1 Terminologie a rozmanitost druhů a forem stínového vzdělávání	17
Česká terminologie.....	22
Stínové vzdělávání v této práci	23
1.2 Vývoj (komparativního) výzkumu stínového vzdělávání	24
1.2.1 Nové tematické akcenty.....	29
1.2.2 Nové disciplinární pohledy.....	33
1.2.3 Metodologická reflexe a inovace výzkumu stínového vzdělávání	36
1.3 Český výzkum stínového vzdělávání a jeho příspěvek do globální debaty.....	37
2 Stínové vzdělávání ve světě	39
2.1 Metodologické aspekty komparativní studie	39
2.2 Subsaharská Afrika	44
2.2.1 Historický, kulturní, sociální a ekonomický kontext.....	44
2.2.2 Formální vzdělávání.....	46
2.2.3 Stínové vzdělávání	47
2.3 Severní Afrika a jihozápadní Asie	49
2.3.1 Historický, kulturní, sociální a ekonomický kontext.....	49
2.3.2 Formální vzdělávání.....	51
2.3.3 Stínové vzdělávání	52
2.4 Jižní Asie.....	56
2.4.1 Historický, kulturní, sociální a ekonomický kontext.....	56
2.4.2 Formální vzdělávání.....	57
2.4.3 Stínové vzdělávání	57
2.5 Jihovýchodní Asie	59
2.5.1 Historický, kulturní, sociální a ekonomický kontext.....	59
2.5.2 Formální vzdělávání.....	61
2.5.3 Stínové vzdělávání	62
2.6 Oceánie.....	65
2.6.1 Historický, kulturní, sociální a ekonomický kontext.....	65
2.6.2 Formální vzdělávání.....	67
2.6.3 Stínové vzdělávání	68
2.7 Východní Asie	69
2.7.1 Historický, kulturní, sociální a ekonomický kontext.....	69
2.7.2 Formální vzdělávání.....	71
2.7.3 Stínové vzdělávání	72
Box: Stínové vzdělávání v Číně – od rozkvětu po zákaz	75

2.8	Latinská Amerika	77
2.8.1	Historický, kulturní, sociální a ekonomický kontext.....	77
2.8.2	Formální vzdělávání.....	79
2.8.3	Stínové vzdělávání	80
2.9	Severní Amerika	82
2.9.1	Historický, kulturní, sociální a ekonomický kontext.....	82
2.9.2	Formální vzdělávání.....	83
2.9.3	Stínové vzdělávání	84
2.10	Rusko a postsocialistické země v Asii.....	85
2.10.1	Historický, kulturní a ekonomický kontext.....	85
2.10.2	Formální vzdělávání.....	87
2.10.3	Stínové vzdělávání	88
2.11	Evropa.....	91
2.11.1	Historický, kulturní a ekonomický kontext.....	91
2.11.2	Formální vzdělávání.....	93
2.11.3	Stínové vzdělávání	95
3	Stínové vzdělávání v České republice.....	105
3.1	Historický, společenský a vzdělávací kontext	105
3.2	Stínové vzdělávání.....	106
3.2.1	Základní charakteristika	106
3.2.2	Poskytovatelé stínového vzdělávání	112
3.2.3	Individuální determinanty stínového vzdělávání.....	119
3.2.4	Zapojení škol do stínového vzdělávání	122
4	Diskuze	127
4.1	Budoucnost výzkumu stínového vzdělávání.....	127
4.2	Kontextuální determinanty stínového vzdělávání.....	127
4.2.1	Institucionální faktory.....	130
4.2.2	Ekonomické faktory.....	131
4.2.3	Kulturní faktory	132
4.2.4	Sociálně reprodukční faktory.....	132
4.2.5	Politické faktory.....	134
4.3	Budoucnost stínového vzdělávání v České republice	135
5	Závěr	137
6	Použitá literatura	139
7	Summary	169
8	Seznam tabulek a obrázků.....	171
9	Příloha.....	173
	Subsaharská Afrika	173
	Severní Afrika a jihozápadní Asie (Blízký východ).....	176

Jižní Asie	178
Jihovýchodní Asie	178
Oceánie	179
Východní Asie	180
Latinská Amerika	180
Severní Amerika	181
Rusko a postsocialistické země v Asii.....	182
Evropa.....	183

... a vzdělávacích zkušenostech žáků vzrůstá. Tento zájem o determinující procesy a efekty mimoškolních a vzdělávacích aktivit mimo čas školy (out-of-school time) dokládá velká množství studií z celého světa, především pak ale z Asie, Severní Ameriky a Evropy (souhrnně viz Suter et al., 2021), zájem o ně projevuje také OECD, která otázky týkající se mimoškolních vzdělávacích aktivit také pravidelně (a u značné podíli položek trendově) zahrnuje do žákovských dotazníků ve studiih PISA (hláše Bray et al., 2020). Odborná literatura v této oblasti se zaměřuje jak na extrakurikulární volnočasové aktivity, jejichž cílem je rozvoj mimoškolních (nenaučivých) znalostí či dovedností (například hudební, výtvarné, sportovní), tak i na aktivity úzce související s kurikulem školních naukových předmětů (typicky matematika, cizí jazyky). Pro první proud, který má širokou výzkumnou základnu zejména v USA, jsou typická prvnímirovní charakteristika „poškolních“ (afterschool) programů nebo zájmových kroužků a snik za jejich účelů u různých žákovských populací v různých doměných (např. Gardner et al., 2009; Hoxby et al., 2009; Coedon et al., 2004; Lowe Vandell et al., 2022). Druhý proud pak orientuje se na podporu především na strukturvaných vzdělávacích aktivit, které lze souhrnně nazvat jako stínové vzdělávání (Bray, 1999, 2009) a kterým se zabývá i tato monografie.

Stínové vzdělávání jsou v odborné literatuře označovány různé formy a druhy soukromé výuky (učení) ve školních naukových předmětech, která je poskytována za úplatu (Bray, 2020). Výzkumné zjištění z různých koutů světa dokládají, že intenzita a prevalence tohoto fenoménu posledních dekáдах celosvětově roste. V mnoha částech světa, zejména v jihovýchodní a jižní polovině, je považováno za „kolichku“ stínového vzdělávání (Manson & Areepo-Tamanni, 2014, s. 389), ale například v jižní Evropě, se stalo pevnou součástí každodenní vzdělávací zkušenosti mnoha žáků (např. Chatsidakí et al., 2021; Zhang & Yamato, 2018) a stále přibývá doklady toho, že se „aktivity stínového vzdělávání již téměř staly standardním rysem vzdělání ve většině národů“ (Mori & Baker, 2018, s. 39). I v České republice již stínové vzdělávání vstupuje do veřejného odborného i mediálního diskursu, nicméně jeho výskum u nás dosud zdaleka není tak rozvinutý jako v zahraničí, kde došel zejména v posledních dvou dekáдах značné kvantitativního i kvalitativního vývoje (Zhang & Bray, 2020, viz kapitola 1). Byť již o tomto fenoménu existuje množství studií publikovaných v českém jazyce v domácích periodických časopisech či časopisech článků, závěry mnohých výzkumných studií z České republiky dosud do odborného ani odborného povědomí nepronikly, snad i proto, že byly častěji zveřejňovány v anglickém jazyce v zahraničních časopisech mimo režim otevřeného přístupu (open access), který jsou pro mnoha zájemců z řad odborné i laické veřejnosti méně dostupné.

Cílem této monografie je proto 1) zmapovat a zhodnotit stav a vývoj domácího i zahraničního výskumu tohoto fenoménu a 2) na základě komparativní analýzy stínového vzdělávání v různých částech světa identifikovat globální, regionální a národní makroúrovňové faktory, které ovlivňují jeho podobu, úroveň rozšíření a případně i implikace pro žáky, rodiče i celý vzdělávací systém. Cílem je také přinést do domácího odborného i laického diskursu pohled na tento zajímavý fenomén z výššího povědomí o stínovém vzdělávání v odborné i laické komunitě. Kniha je určena